

MUČENJE SV. JAKOVA PERZIJANCA
U HRVATSKOGLAGOLJSKIM ODLOMCIMA XIV st.

Biserka GRABAR, Zagreb

Među poznatim Pazinskim fragmentima iz XIV st. koje je u posljednje vrijeme vrlo temeljito i studiozno opisao Vj. Štefanić¹, utvrdivši većini sadržaj, nalaze se dva fragmenta koja su dosad ostala neodređena. Ta se dva fragmenta čuvaju u Arhivu JAZU pod signaturom: Fragm. glag. 90 i i 90 j. Nas ovdje zanima ovaj drugi fragmenat o kojemu kanimo nešto više reći. Zbog oštećenosti i manjkavosti fragmenta o njegovu sadržaju Vj. Štefanić je u svom opisu mogao konstatirati samo ovo: »Fragm. j govori o mučenju nekog mučenika pod nekim carem.«² U samom naime fragmentu ne spominje se nigdje izričito ime mučenika kao ni cara, što naravno otežava identifikaciju teksta. Ipak, na samom kraju fragmenta, koji je iza riječi: *I vbrěvъ na nega b(la)ž(e)ni...* odrezan, vidljiv je još gornji dio slova slijedeće riječi koja bi nam, kako bismo očekivali, imala otkriti ime mučenika. I doista, ako se pažljivo promatraju ti bijedni ostaci za nas tako važnih slova i ako se usporede sa čitavim slovima u fragmentu, dade se pročitati ime: *Ėkovъ*. Kad smo pak među mučenicima koji nose to ime potražili čija bi muka odgovarala opisu u našem tekstu, onda smo lako mogli utvrditi da se radi o sv. Jakovu, mučeniku iz Perzije koji je poznat pod nadimkom Rasječeni (Intercisus).³ Taj mu je nadimak pripao zbog

¹ Vj. Štefanić, Glagoljski rukopisi Jugoslavenske akademije, I dio, Zagreb 1969, str. 46—50.

² o. c., str. 49.

³ Ime Jakova Perzijanca (*Ėkova Personina* ili *Persēnina*) javlja se u svim glagoljskim kalendarima, međutim službe i mise u njegovu čast ne nalazimo ni u jednom od sačuvanih glagoljskih brevijara odnosno misala. Kult tog sveca bio je vrlo poznat u Zadru gdje se u Samostanu sv. Marije već od 11. st. čuva njegova glava, a s njegovim se imenom susrećemo i u nekim la-

mukâ koje je pretrpio za svoju vjeru. Prema legendi, on je, naime, podnio muku »devet smrti«, tj. bili su mu postepeno jedni za drugim odsječeni pojedini udovi tijela, počevši od prstiju, da mu na koncu bude odrubljena glava.

Glavni je izvor za život tog mučenika, čiji se spomen u Istočnoj i Zapadnoj crkvi slavi 27. novembra, sirska *Passio* i verzije koje su posredno ili neposredno potekle iz njezina sirskeg, danas izgubljenog originala. Prema tim, ne sasvim pouzdanim izvorima Jakov Perzijanac bio je dostojanstvenik na dvoru perzijskih kraljeva Sasanida, a radi kršćanske vjere, koje se nije htio odreći, bio je mučen u početku vladanja Bahrama V (cca. 420—438).

Prvotni izvještaj o mučeništvu Jakova Perzijanca nastao je na sirskeg, no ta se originalna *Passio* izgubila. Današnja sirska *Passio* predstavlja samo jednu od recenzija sirskeg originala od kojeg je potekao i grčki arhetip. Taj je također danas izgubljen, ali njegovo postojanje potvrđuju sačuvani grčki tekstovi koje je izdao P. Devos uz svoju studiju *Le dossier hagiographique de S. Jacques l'Intercis*, *Analecta Bollandiana*, t. LXXI (1953), str. 157—210 i LXXII (1954), str. 213—256. Iz te studije preuzela sam i ja gornje podatke.

U slavensku hagiografsku literaturu došlo je Mučenje sv. Jakova preko grčkog predloška. Slavenski pak prijevod bio je izvor za hrvatskoglagoljski tekst Mučenja. No uz već spomenuti Pazinski odlomak sačuvan nam je još jedan odlomak. Radi se o glagoljskom odlomku JAZU br. 89 što ga je Vj. Štefanić opisao u svojim Glagoljskim rukopisima Jugoslavenske akademije, Zagreb 1969, I dio, str. 45—46. i II dio, album slika br. 17. Premda mu nije uspio utvrditi točan sadržaj, Vj. Štefanić je sasvim ispravno naslutio vezu našeg odlomka s Pazinskim odlomkom 90 j. On naime u Zaglavku opisa fragm. glag. 89 kaže doslovno: »Ovaj malen odlomak i po karakteristikama pisma kao i jezika pripada svakako početku XIV stoljeća. Njegov sadržaj mogao bi biti sastavni dio onog odlomka koji među Pazinskim fragmentima ima srodan sadržaj, a to je fragm. 90 j. Vjerojatno je uopće ovaj odlomak bio sastavni dio istog kodeksa kojeg i Pazinski fragmenti.«⁴ To nagađanje prof. Štefanića

---

tinskim zadarskim kalendarima. Usp. M. Grgić, Dva nepoznata svetomarijska rukopisa u Budimpešti, Radovi Instituta JAZU u Zadru, sv. 13—14, Zadar 1967, str. 141, bilj. 76.

⁴ Vj. Štefanić, o.c. 46. I na str. 50 je o odlomku 90 j napisao: »Po sadržaju kao i po vanjskim znacima slova i pergamene sudeći, nije isključeno da je ovom odlomku pripadao i fragment br. 89.«

možemo danas potpuno potvrditi. Pošto nam je naime pošlo za rukom identificirati Pazinski odlomak 90 j, nije bilo teško utvrditi, osobito uz pomoć grčkog teksta, da i odlomak br. 89 pripada istom tekstu i da prema tome čini dio zbornika, vjerojatno mineja, kojemu pripadaju Pazinski odlomci.

Prema podjeli na glave, kakva je provedena u Devosovu izdanju grčkog teksta, naši odlomci sadrže dijelove iz ovih glava, i to Pazinski 90 j (dalje kraticom: fragm. a) iz 2, 3, 4. i 5, a fragment JAZU 89 (dalje kraticom: fragm b) iz 9. i 10. glave. U prvom fragmentu opisano je kako sv. Jakov prima pismo od majke u kojemu mu ona predbacuje da se za volju zemaljskog kralja odvratio od Boga kojemu je ranije služio. Čitanje majčina pisma potiče Jakova na razmišljanje koje ga dovodi do potpuna obraćenja. Za njegovo obraćenje saznaje kralj koji daje Jakova dovesti preda se. Prizorom pred kraljem, koji prijete Jakovu najtežim mukama ako se ne odrekne svoje vjere, počinje naš drugi odlomak. Usprkos prijetnjama, Jakov ustraje u vjeri pa ga stoga kralj udara na muke koje su se sastojale u postepenom rezanju pojedinih udova i odrubljivanju glave. Naš drugi odlomak završava 10. glavom u kojoj Jakov prekrasnom usporedbom o vinogradaru koji obrezuje lozu da bi donijela više ploda popraćuje početak svog mučeništva, tj. rezanje prvog prsta na desnoj ruci.

Legenda o mučeništvu sv. Jakova poznata nam je i iz drugih crkvenoslavenskih literatura gdje dolazi kao minejsko čitanje na dan 27. novembra. Tako ga nalazimo na f. 352a—356a rukopisnog ćirilskog čitaćeg mineja raške redakcije iz XIV st., poznatog kao Lipljanski (Gračanički) minej za mjesec septembar-novembar, koji se čuva u Arhivu JAZU sign. III c 24.⁵ Taj se tekst gotovo doslovno podudara s našim glagoljskim odlomcima, a njegova je prednost što je bolje sačuvan i što je potpuniji. Manjka mu samo početak, tj. prve dvije glave i početak treće, jer je na tom mjestu iz rukopisa istrgnut jedan list.

Na postojanje mnogo mlađeg, ali potpunog ćirilskog teksta srpske redakcije Mučenja Jakova Perzijanca u Narodnoj biblioteci u Beogradu upozorila me bibliotekar-arhivar Narodne biblioteke SR Srbije Biljana Stipčević kojoj ovdje zahvaljujem na informaciji kao i dr Ireni Grickat, naučnom savjetniku u istoj Biblioteci, na po-

⁵ Opis tog rukopisa v. kod V. Mošin, Ćirilski rukopisi Jugoslavenske akademije, I. dio, Zagreb 1955, str. 165—170.

slanim snimkama rukopisa. Taj se tekst nalazi na f. 334v—358v. Panagirika »Grešnog Dmitra«, rukopisa srpske redakcije iz g. 1614—1647, sign. Rs 59 Narodne biblioteke. Njegovo uspoređivanje s tekstem Lipljanskog mineja i našim odlomcima pokazuje da se radi o jednom jedinstvenom prijevodu iz kojeg su potekli spomenuti prijepisi.

Predstavnik ruske redakcije istog prijevoda Mučenja poznat nam je iz čitaćih mineja što ih je u XVI. st. prema rukopisnim minejima iz XV—XVI st. sastavio moskovski mitropolit Makarije. Premda je veliki dio Makarijevih čitaćih mineja izdan Великія Минеи Черіи, Petrograd 1868) svezak za novembar (od 26—30. novembra) u kojem se trebalo nalaziti čitanje Jakova Perzijanca nije nikad ugledalo svjetlo dana. Tako je do danas tekst tog čitanja ostao u rukopisu koji se čuva u rukopisnom odjelu Gosudarstvenog istoričeskog muzeja u Moskvi pod oznakom GIM Sin. 988, a tekst dolazi pod naslovom: *М(Ѣ)С(А)ЦА ТОГОЖЕ ВЪ ЪЗ ДНЬ ЛИШЧЕНІЕ СТГО ЈАКОВА ПРЪСЛАНИНА 1218r—1222r*. Zahvaljujući ljubaznosti A. S. Ljvova, naučnog suradnika Instituta za ruski jezik u Moskvi, koji nam je poslao mikrofilm teksta iz Makarijevih mineja, u mogućnosti smo da i taj prijepis usporedimo sa našim odlomcima i tako na široj komparativnoj bazi dođemo do određenih zaključaka u vezi s postanjem slavenskog arhetipa Mučenja i njegovu daljnjem grananju.

Budući da ćemo u daljnjem izlaganju češće citirati tekstove ćirilskih rukopisa, služit ćemo se pri tom ovim kraticama: Lipljanski minej — L, Makarijevi mineji — M, Panagirik »Grešnog Dmitra« — P.

Prvo pitanje koje nam se ovdje nameće u vezi s našim prijepisima jest naravno: kada i gdje je nastao njihov arhetip. Kako o tom ne posjedujemo nikakvih zapisanih podataka, što je uostalom redoviti slučaj kod starih tekstova, moramo se obratiti samom tekstu i potražiti odgovor na postavljeno pitanje prvenstveno u njegovu jeziku. Za nj možemo odmah reći da je u svim prijepisima, počevši od naših glagoljskih odlomaka, kao najstarijeg predstavnika Mučenja, do najmlađeg ćirilskog iz XVII st., staroslavenski s oznakama jezičnih redakcija kojima pripada pojedini prijepis. Ovdje ne namjeravamo analizirati u pojedinosti jezik svakog rukopisa, nego ćemo upozoriti samo na neke elemente koji će nam pomoći da ograničimo vrijeme i prostor na kojemu je mogao nastati slavenski arhetip.

U prilog gornje tvrdnje donijet ćemo najprije nekoliko potvrda, služeći se u tu svrhu prvenstveno ćirilskim prijepisima.⁶ U njima naime ima dosta neospornih znakova staroslavenskog koji su u našim glagoljskim odlomcima, s obzirom na njihovu kratkoću i oštećenost, odviše malobrojni a da bi se na osnovi njih moglo doći do određениjih zaključaka. Među takve znakove treba bez sumnje ubrojiti prisutnost jakog aorista koja je u nekoliko slučajeva zabilježena ne samo u glagoljskim odlomcima, gdje ona ne bi bila neobična s obzirom da je jaki aorist u hrvatskoj redakciji bio živa forma sve do XIV st., nego i u ćirilskim prijepisima, pa čak i onom iz XVII st., gdje ona sigurno predstavlja jezični arhaizam. Tako npr. oblik za 1. sg. *se otvrbъ* ima u 3. gl. uz glag. fragm. a (1 b) i ćir. prijepis P (M i L imaju mlađe *отврѣгохъ*), a oblik *otvrbъžeta* za 2. du. imaju još L i P, dok M ima opet mlađe *отврѣгоста*. Oblik *обидоу* za 3. pl. nalazimo, međutim, u citatu ps. 117, 11—12 samo u ćirilskom rukopisu L 355b (u glagoljskom nije sačuvan taj dio), dok M i P imaju već sigmatski oblik *обидоша*.⁷

Kao dosta siguran trag staroslavenske matice možemo uzeti i oblike starijeg tipa sigmatskog aorista *rěhъ* koji je potvrđen jedanput za 1. pl. u obliku *рѣхомъ* u M 1221c i P 358r (L ima već mlađe *рѣкохомъ*) i tri puta za 3. pl. u obliku *рѣшѣ* u P 356rv i L 353a (M 1219b i 1220a ima *рѣкоша*). Treba, doduše, reći da su se oblici aorista *rěhъ* zadržali u upotrebi dulje nego inače kraći sigmatski aorist,⁸ ali su i oni stali s vremenom sve više uzmicati pred duljim sigmatskim aoristom na *-ohъ* koji je u ćirilskim spomenicima gotovo posve prevladao.

I ptc. *sy* za nom. sg. m. u primjeru *великѣ съ* M 1220 a nije očito bio više razumljiv oblik u vrijeme kada su nastali naši prijepisi. To se vidi i odatle što ga već prepisivač Lipljanskog mineja u XIV. st. nije shvatio kao particip, nego kao 2. sg. prez. glagola *byti* pa ga je promijenio u *си*.

Svi ostali oblici, iako su po svojoj tvorbi stsl. — tu posebno ističemo često potvrđene nominalne oblike pridjeva kao *гнѣвоуиъ вели-*

⁶ Primjere iz ćirilskih rukopisa citirat ćemo ćirilicom prema rukopisu L. Eventualne razlike prema drugim rukopisima navest ćemo uz primjer u zagradi. Glagoljske primjere navodimo u latiničkoj transliteraciji.

⁷ Jaki se aorist u ćir. spomenicima vrlo rano gubi, pa ga tako u Suprasalskom zborniku nalazimo svega jedanput potvrđena. Usp. W. Vondrák, *Altkirchenslavische Grammatik, Zweite Auflage, Berlin 1912, str. 505.*

⁸ Suprasalski zbornik poznaje od kraćih sigmatskih aorista još jedino *rěhъ* koji je potvrđen za sva lica, a najviše za 3. pl. Usp. Vondrák, *ibid.*

ѢМ (ВЕЛИКОМЪ М) L 352c, ТИХОМЪ ЛИЦЕМЪ L 354d — ipak mogu biti, s obzirom na konzerviranost jezika u ćirilskim rukopisima uopće, i crkvenoslavenski pa ih stoga nismo posebno navodili.

Od rijetkih oblika koji izlaze izvan okvira stsl. promjena, a koji su po svojim tvorbama karakteristični za određeni krug stsl. spomenika, spomenut ćemo samo dva. Takav je u prvom redu enklitički dativ pl. ВИ L 354b lične zamjenice za 2. l. koji najstariji kanonski spomenici još ne poznaju. Od mlađih spomenika vrlo je često potvrđen u Su, dok u drugim spomenicima nalazimo za nj tek nešto pojedinačnih potvrda.⁹

I oblici za 1. pl. prez. s nastavkom *-my*, poput primjera МЫ ВЪИМЫ L 354b koji je uz pravilne staroslavenske oblike s nastavkom *-mъ* jedanput potvrđen u našim tekstovima Mučenja, zabilježeni su prilično često u Su.¹⁰ U ostalim stsl. spomenicima takve tvorbe, nastale pod utjecajem lične zamjenice *my*, dolaze samo kao rijetka iznimka.¹¹

Iz leksika koji je također staroslavenski, a koji će nam poslužiti kao glavni putokaz u našem traganju za domovinom slavenskog arhetipa, navest ćemo najprije jedan primjer koji je potvrđen ne samo u ćirilskim prijepisima nego i u našem glagoljskom fragm. a. Radi se, naime, o riječi *podružie* 1c koja u našem odlomku dolazi paralelno uz mnogo poznatiji sinonim *žena* 1b. Koliko možemo razabrati iz bogate rječničke građe, sakupljene u Staroslavenskom institutu u Zagrebu, to bi uz jedan primjer iz legende o sv. Aleksiju¹² iz hrvatsko-glagoljskog zbornika Berčićeve zbirke br. 5, f.21v, bila jedina potvrda za taj leksem u hrvatskoglagoljskim spomenicima. Rječnik JAZU zabilježio je riječ *podružje* u značenju žena, supruga samo u srpskim csl. spomenicima, a M. N. Speranski u svojoj radnji Славянскія апокрифическія евангелія (Труды восьмага археологическаго съѣзда, т. II, Moskva 1895, str. 38—172), na str. 96. kaže da je u srpskim spomenicima *подружіе* stalan sinonim za žena, supruga. Od stsl. spomenika poznaje ga Su, a potvrđen je također u srpskim i ruskim prijepisima Žića Konstantinova. Pitanje je samo da li je u ovim po-

⁹ Usp. Slovník jazyka staroslověnského, ČSAV, Praha, s. v. ВЪИ.

¹⁰ W. Vondrák, o. c. navodi na str. 491 ukupno 17 potvrda.

¹¹ Kod Vondráka, o. c., str. 491 nalazimo samo jednu sigurnu potvrdu, i to iz Zo, Ioan. 9,29.

¹² Naša legenda sv. Aleksija u očitoj je vezi s nekim csl. tekstovima srpske i ruske redakcije s kojima ima zajednički csl. izvor.

menuti da je riječ *sanъ* više puta potvrđena u komentaru Bolonjskog psaltira, rukopisa bugarske redakcije iz XIII st. koji Slovník ubraja među spomenike stsl. jezika.¹⁴ Iz stsl. prešla je ta riječ u csl. jezik, pa čak i u ruski i bugarski u kojemu se upotrebljava samo kao arhaizam.

Kako to zaključujemo iz bogatog korpusa ekscerpiranog hrvatskoglagoljskog materijala, nije se taj leksem, umjesto kojega gotovo redovito dolazi izraz *dostoēnie*, udomaćio u hrvatskoglagoljskim spomenicima. Ukoliko je u rijetkim slučajevima ipak potvrđen, onda je to isključivo u naslijeđenim tekstovima. Tako je u ak. sg. riječ *sanъ* jedanput zabilježena u krčkom glagoljskom odlomku Mučenja sv. Jurja iz XIII. st. za koje je utvrđeno da je u užoj vezi sa Su.¹⁵ Osim ovog slučaja potvrđena je riječ *sanъ* još u hrvatskoglagoljskom komentaru Fraščićeve psaltira, i to na istim mjestima kao i u Bolonjskom psaltiru s kojim se doslovno slaže i s kojim je u direktnom srodstvu. Češće je nalazimo istom u rusificiranim glagoljskim spomenicima XVII—XVIII st.

Refleksivni oblik glagola *oslušati* u značenju »protiviti se«, u kojem je potvrđen u primjeru НЕ ОСЛУШАН С(А) М 1218d (НЕ ОСЛУШАН L), dolazi najčešće u Su i jedanput u Žiću Metodijevu.

Za grčko *ἀτροειν* u smislu »klonuti, malaksati« upotrebljen je glagol *unyti* u primjeru: οὐνήσα же οὐβίца М 1221c. Prema potvrđama iz rječnika Sadnik-Aitzetmüllera i Miklošiča taj glagol nije osobito frekventan u stsl. spomenicima, od kojih ga imaju Sinajski i Bolonjski psaltir, Suprasaljski zbornik, Kločev glagoljaš i Makedonski glagoljski listići. Umjesto njega u većini stsl. spomenika dolaze, jednako kao i na navedenom mjestu našeg Mučenja u L (ИЗНЕМОГОШЕ), oblici glagola *iznemošti*.

Riječ *vlъšvenie* u primjeru в'лш'вениемъ L 352 b (ВОЛШВЕНІИ М 1218c, u glag. fragm. a vidljivo je samo *vlъšve* . . . 1d) zabilježena je u značenju »čaranje, magija« u Črnoriscu Hrabru, zatim u parimejnicima i u Kristinopolskom apostolu, rukopisu ruske redakcije iz XII st.

Staroslavenske potvrde za glagol *oslabiti* u značenju »dozvoliti, dopustiti« (*παρέχεσθαι*) u kojem dolazi u našem primjeru: ОСЛАБИТЕ МИ МАЛО ВРЪКНЕ ДА ПОМ(О)ЛЮ СЕ В(О)Р'ОУ МОЮМОУ L 352d vrlo su malobrojne.

¹⁴ Usp. u Jagićevu izdanju Psalterium Bononiense, Vindobonae, Berolini, Petropoli 1907, Glossarium graeco-palaeoslovenicum s. v. *ἀξία, ἀξίωμα*.

¹⁵ Usp. Vj. Štefanić, Glagoljski rukopisi otoka Krka, Zagreb 1960, str. 194.

Slovník je zabilježio tu riječ, uz napomenu da je u tom značenju iscrpljena, jedanput u ps. 38,14 u Sinajskom, Pogodinskom, Bolonjskom, Pariškom i Lobkovicevu psaltiru i jedanput u Ustjuškoj krmčiji, te dva puta u Suprasaljskom zborniku. Vrijedno je uz to napomenuti da je u primjeru *ослабити юмоу часъ малъ. да молитвѣ сътворитъ* u Su 142,27 glagol *oslabiti* upotrebljen u posve istom kontekstu kao i u našem primjeru s kojim se gotovo potpuno slaže.

I riječ *oslaba*, koja u smislu »olakšanja, olakšice« (*ἔνδοσις*) dolazi u primjeru *нѣс(тъ) ти ослаби* L 353a, potvrđena je svega u dva staroslavenska spomenika, i to dvaput u Sinajskom euhologiju i jednom u Kristinopolskom apostolu.

Od stsl. tragova sačuvanih u sintaksi spominjemo u prvom redu sintaktički grecizam gdje ukočeni relativum *iže, eže* dolazi po grčkom uzoru u službi člana ispred infinitiva ili imenice s prijedlogom, kao u primjerima: *еже во зрѣти (возрѣти М) въспет нич'тоже ино юс(тъ) нѣ (от. М) юже расказати се юс(тъ) L 354b* i *штрѣзаше въторы прѣсть его иже по малинь (малѣнь МР) L 354d*.

Za stsl. spomenike karakteristične su uz glagol *mněti se* konstrukcije s participom kojima se obično, kao u primjerima: *в'сакъ оубивѣи ны (насъ МР) м'нит' се слоуже в(о)ви в(о)гъ М. м'ните бо се в(о)гъ в'ѣдѣце L 352c* zamjenjuje grčki akuzativ s infinitivom.

Od starijih sintaktičkih crta spominjemo i adverbálnu upotrebu genitiva, potvrđenu u primjeru: *Ѣгдаже донде... мѣста L 352d*.

Kao sintaktičku osobitost naših prijepisa možemo još na kraju navesti konstrukciju prijedloga *na* s lok. kojom se u primjerima: *пременилъ еси истиннъ на лжи М 1218a (L deest)* i *zane přeměniň istinu na l'ži fragm. a (1c) LMP* označuje predmet koji se ocjenjuje. Iako je ta konstrukcija u navedenom značenju potvrđena već u stsl. spomenicima, ipak je i tamo kao i kasnije mnogo rjeđa nego za to uobičajena konstrukcija *za* + akuzativ.¹⁶

Dokazima iz jezika dodajmo i to da većina psalamskih citata potpuno odgovara stsl. prijevodu psalama.¹⁷ Tako npr. ps. 42,1 *соудн г(оспод)и и расоуди проу мою шт языка неп(р)од(о)бнаа (неправедна М) L*

¹⁶ Usp. Исследования по синтаксису старославянского языка ČSAV, Praha 1963, str. 330.

¹⁷ Rijetke leksičke ili morfološke razlike prema najstarijem Sinajskom psaltiru potvrđene su već u Bolonjskom psaltiru s kojim se naši citati najbolje slažu.

354d—355a, ps. 88,2 м(и)л(о)сти твою г(оспод)и въ вѣкы въспою въ род и род въз'вѣщюу истиню твою оустн моими L 355a ili ps. 117,11—12 обвѣщадше обидоу (обидоша М,- ше Р) не яко п'челы сътъ и раз'горѣше с(ε) яко ог'нь въ тръны и илненемъ г(оспод)иномъ против'лаχ' се имъ L 355b.¹⁸ Prema tomu mogli bismo sa dosta sigurnosti zaključiti: 1) da je slavenski arhetip Mučenja nastao na stsl. jeziku i 2) da je po svom postanju vremenski i prostorno vezan uz arhetip Suprasaljskog zbornika s kojim ima, kako u jeziku (osobito u leksiku) tako i sadržajno, najviše zajedničkih crta.

U vezi s pitanjem međusobnih odnosa naših glagoljskih odlomaka i ćirilskih tekstova spomenuli smo već ranije da se naši odlomci gotovo doslovce slažu sa ćirilskim tekstovima Mučenja. Ovdje možemo samo nadodati da ta slaganja idu do te mjere da bismo, čini se, s pravom mogli zaključiti da su svi tekstovi srodni u direktnoj liniji. Naime, osim razlika na fonetskom planu kojih ima najviše, što je i razumljivo kad se radi o raznim csl. redakcijama, te nešto razlika na morfološkom i leksičkom planu, jedva da i ima drugih razlika. Ukoliko smo ih u nekom slučaju ipak konstatirali, onda se gotovo redovito radi o nesvjesnom pisarevu ispuštanju, slučajnoj pogrešci ili pogrešci koja proizlazi iz nerazumijevanja teksta ili iskvarenog predloška. Ponešto tendencije za samostalnošću, koja se najviše očituje u dodavanju ili ispuštanju pojedinih riječi i rečenica u tekstu, a manje u nekim drugim izmjenama (osim onih sasvim jezičnih), primjećujemo jedino u tekstu P. Najbolje će to ilustrirati varijante uz tekst glagoljskih odlomaka koje ćemo ovdje objaviti.

Na kraju nam još preostaje da nešto kažemo o našem tekstu kao prijevodu i njegovu odnosu prema originalu. Već smo na početku naše rasprave spomenuli da je arhetip slavenskog Mučenja preveden s grčkoga. To nam uostalom nije bilo teško utvrditi jer nas je upravo na grčki, a ne na neki drugi predložak upućivao sam slavenski tekst Mučenja u kojemu ima tragova grčkoga ne samo u sintaksi i tvorbi riječi nego, što je još značajnije, u neprevedenim riječima. Jedna takva riječ potvrđena je čak i u glagoljskom fragm. b. Radi se o neprevedenom nazivu za mjesec april prema makedonskom kalendaru, pa tako prema τῷ ξανθικῷ μηνί imamo u 10. gl. glagoljskih i ćirilskih prijepisa gen. sg. *кѡсанѣтика мѣсеца* 1 c i nešto dalje samo u ćirilskim prijepisima prema ὁ ξανθικὸς μῆν imamo к'санѣтѣкы м(ѣ)с(ε)цѣ

¹⁸ U dva posljednja slučaja citati se u grčkim tekstovima Mučenja razliku. Naši citati odgovaraju istim citatima u 35. i 38. gl. recenzije γ.

L 353c. U ćirilskim prijepisima saćuvana je još i rijeć WT AKPOBECTBBI L 354a (WT AKPOBECTBI M i pogrešno A WT KPOBECTBBI P) prema grć. τῶν ἀκροβυστῶν.

Krivo je proćitan i grć. ptc. κλαύσας (od κλαίω) u gl. 10. rec. α kao κλάσας (od gl. κλάω) pa je preveden s *udarъ* fragm. b 1d (ΟΥΔΑΦΙ LP).

Osim već navedenih grćkih kalkova spominjemo još vok. ΜΗΓΟ-ΧΒΑΛ'HE L 353c prema πολυύμνητε i instr. ДЕСЕТОСТРОУН'НЫМЪ L 354a prema δεκαχόροφ. Za kalk ΜΗΓΟСТΡ(Α)СТΗΟΗ L 355d odnosno njegovu varijantu ΜΗΓΟСТΡΑΔΔΑΗΟ M 1222b ne nalazimo u saćuvanim grćkim recenzijama izvorni oblik, ali možemo lako pretpostaviti da je nastao na osnovi krivo proćitanog grć. pridjeva u ak. πολυτίμητα (vrlo ćastan, ćašćen)¹⁹ kao πολύτιμητα (mnogo rezan, mućen).

Uspoređivanjem naših prijepisa Mućenja s latinskim prijevodom sirskog teksta i grćkim recenzijama α, β, γ i δ što ih je izdao Devos utvrdili smo da se tamo gdje postoje među grćkim recenzijama neke razlike naši prijepisi u većini slućajeva slažu s recenzijom α, ali se na nekim mjestima, osobito iza 20. gl. dosta dobro slažu i s recenzijom γ koja, prema Devosu,²⁰ predstavlja stariji stadij teksta i veću blizinu grćkom originalu nego recenzije α i β. Djelomićnih slaganja postoji i sa sirskim tekstom, a nisu sasvim iskljućena slaganja s recenzijom β na mjestima gdje se ova razlikuje od α ili γ. S grćkom recenzijom δ koja predstavlja zasebnu grćku recenziju nema naš slavenski prijevod, osim sasvim iznimno, ništa zajednićkog.

Za ilustraciju gornjih tvrdnja navest ćemo nekoliko primjera. Evo, najprije jedan primjer koji će potvrditi vezu našeg prijevoda s recenzijom α. Uzet ćemo ga iz 2. gl. koja je djelomićno saćuvana i u glagoljskom fragm. a: *Smotri ubo, vzljublenoe ćedo, kotorago ćlověka volju stvorilъ esi. Razuměi ёko mrtvъ estъ c(ёsa)ръ i s mr'tv'ci povrženъ* 1a. Navedena rećenica je gotovo doslovan prijevod iste rećenice u recenziji α: *Κατανόησον (δὲ ὦ add. K) τέκνον, ποίου ἀνθρώπου τὸ θέλημα ἐποίησας, ὅτι νεκρός ἐστιν καὶ ἐρριμμένος μετὰ τῶν τεθνεώτων*. Recenzija β slaže se na ovom mjestu potpuno s α osim što umjesto *ποίου ἀνθρώπου*, ćemu u našem prijevodu odgovara *kotorago ćlověka*, ima *οποίου βασιλέως*. U γ postoji samo prvi dio re-

¹⁹ πολυτίμητα je potvrđen jedino kao varijanta na πολύτιμα u gl. 45. grćke recenzije γ.

²⁰ P. Devos, Le dossier hagiographique de S. Jacques l'Intercis, Analecta Bollandiana, t. LXXII, str. 215.

čenicе: *Σκόπησον οὖν δι θυηοῦ ἀνδρώπου τὸ θέλημα ἐποίησας* koji, kako vidimo, s našim slavenskim prijevodom nema direktne veze. S recenzijom δ u kojoj navedeno mjesto glasi: *Τέκνον οὖν τοίνυν ὦ ποθεινόν μοι καὶ λίαν φίλτατον, τίνος βασιλέως ἐποίησας θέλων βουλὴν, δι θυησιμαῖός ἐστι καὶ ἐρριμμένος μετὰ τῶν θυησιμαίων* zajedničko je našem prijevodu jedino to što tu uz vok. *τέκνον* stoji atribut *λίαν φίλτατον* kojemu u nas odgovara prijevod *vzljubljenoe čedo*. U ostalim, naime, recenzijama riječ *τέκνον* dolazi bez atributa (*α* i *β*) ili je uopće nema.

Kombinacija recenzije *α* s recenzijom *γ* i dijelom sa sirskom recenzijom pokazuje primjer iz 5. gl.: *НЕ БОУДИ ВЕС'ТОУД'НѦ О ПОВЕЛѦНИ МОЕГО Ц(ѢСА)Р(Ѧ)С(Т)ВА . ВѢСН БО ІАКО ЗѢЛО ТЕ ЛЮБІАЮ, И НЕ ОСЛОУШАИ МЕНЕ ДА НЕ З'ЛѢ ОУМРЕШИ* L 352 c; *α*: *Μὴ ἀναισχυντήσης ἐπὶ τῷ κελεύσματι μου, ἵνα μὴ κακῶς ἀποθάνης*; *γ*: *Μὴ παρακούσης μου τῆς συμβουλῆς - οἶδας γὰρ διτι σφόδρα σε ἀγαπῶ - ἵνα μὴ πικρὸν ἔξης τῆς ζωῆς σου τὸ τέλος*; sir.: *Noli rebellare procaciter adversus mandatum regni mei*. Recenzija *β* ima ovdje sasvim kratko: *Μὴ ἀναισχύντει, ἵνα μὴ κακῶς ἀποθάνης*.

Potpunu paralelu za rečenicu koja slijedi u istoj glavi odmah iza navedenog teksta: *сѡр'тѣ сѡи нѣс(тѣ) сѡр'тѣ, нѣ сѣнѣ* L 352 c ima ovdje *γ*: *‘Ο θάνατος οὗτος, βασιλεῦ, οὐκ ἔστιν θάνατος, ἀλλ’ ὑπνος, dok α* i *β* imaju samo: *‘Ο θάνατος οὗτος οὐκ ἔστιν θάνατος*. Rečenica koja se u svim grčkim recenzijama nastavlja na gornji tekst u slavenskom je prijevodu izostala. Najvjerojatnije je da je naš prevodilac nije ni našao u svom predlošku.

Opis muka koje čekaju Jakova ako se ne odrekne kršćanstva glasi u 9. gl.: *ІАКО НѢС(ТѢ) ТИ ОСЛАБИ НИ ЕДІНОЮ . ОУДЫ БО ТВОЕ СЪСѢКОУТѢ . И ПРѢСТЫ ТВОЕ УТѢККОУТѢ РОУЧ'НЫЕ И НОЖ'НЫЕ . И ЛИСТИ ТВОЕ ПРОРѢЖОУТѢ ДО КОЛѢНОУ, И МЫШ'ЦЕ ТВОЕ . И ЕГДА ОУЗРИШИ В'СЕ СТР(А)СТИ, И ПОТРѢВЛИЕШИ ОУДОВѢ ТВОИХѢ . ТОГ'ДА И ГЛАВА ТВОЈА ОУСѢЧЕНА БОУДЕТѢ*. L 353a. Tom opisu, iako ne doslovno, po sadržaju ipak najbolje odgovara opis u recenziji *γ*²¹:

“Ἐνδοσις γὰρ οὐδεμία ἐστὶ σοι λοιπόν . τὸ γὰρ σῶμα σου μεληδὸν κατακόψαι ἐκελεύσθημεν καὶ τοὺς δακτύλους; τῶν χειρῶν σου καὶ τῶν ποδῶν καὶ τοὺς βραχίονας καὶ τοὺς μηρούς καὶ τὰς ἀγκύλας ἀπὸ τῶν γονάτων ἕως τῶν ἀστραγάλων ἀνασχίσει καὶ μετὰ ταῦτα πάντα τὴν κεφαλὴν σου ἀποτεμεῖν. Odgovarajući odlomak u recenziji *α* mnogo

²¹ Tekst recenzije *γ* na ovom je mjestu ovisan o sirskoj redakciji. Usp. Devos, o. c. Anal. Boll. LXXII, str. 215.

je kraći i razlikuje se od našeg prijevoda: *οὐκ ἔστιν ἐνθάδε ἐνδοοῖς οὐδὲ μακροθυμία εἰς τὸ κατακοπῆναι σε κατὰ ἀρμόν . διε γὰρ ἰδῆς τὸν ἀφρατισμὸν τῶν μελῶν σου, τότε καὶ ἡ κεφαλὴ σου περιτέμνεται*, a u β ga uopće nema.

Povezanost našeg prijevoda s grčkim tekstom koji je imao odlike recenzije *α* i *γ* očito pokazuje primjer 16. gl. Ona naime sadrži u jednu cjelinu spojen prijevod čitave 16. gl. prema recenziji *α* i potpuniji prijevod iste glave prema recenziji *γ*.

Da ne duljimo dalje, napominjemo samo da većih slaganja s recenzijom *γ* ima još u 24, 32, 35. i 36. gl. gdje redovito Jakovljeve riječi odgovaraju recenziji *γ*. Tako i citat ps. 117, 11—12 u 38. gl. ОБЪЯВЛЯДШЕ ОБИДОУ МЯ ЯКО П'ЧЕЛЫ СЪТЪ . И РАЗГОР'ЖШЕ С(Ε) ЯКО ΟΓ'НЬ ВЪ ТРЪНЬИ, НМЯ-НЕМЪ Γ(Ο)ΣΠΟΔ'ΗΝΙΕΜ'Η ΠΡΟΤΙΒ'ΛΑΧ' ΣΕ ΗΜ'Η L 355b kojim Jakov popraćuje rezanje desne ruke potpuno odgovara citatu istog psalma u 37. gl. recenzije *γ*: *κυκλώσαντες ἐκύκλωσάν με ὡσεὶ μέλισσαι κηρίον, καὶ ἐξεκαύθησαν ὡς πῦρ ἐν ἀλάσθαις, καὶ τῷ ὀνόματι κυρίου ἠμυνάμην αὐτοῖς*. Razlika je jedino u tome što prema rec. *γ*, obratno nego u našem prijevodu koji se u tom slaže s recenzijom *α*, Jakovu najprije sijeku desnu, a zatim lijevu ruku, pa prema tome naš citat dolazi u rec. *γ* u 37. gl., a ne kao u nas u 38. gl. Odgovarajuće mjesto u 38. gl. rec. *α* ima parafrazu ps. 26,6 i citat ps. 117,11.

Već smo iz dosadašnjeg izbora primjera mogli vidjeti da se naš prijevod katkad slaže i sa sirsksom redakcijom. Takvih primjera moglo bi se još dosta navesti, no mi ćemo se ovdje ograničiti samo na nekoliko karakterističnijih. Među njima su i dva iz 3. gl., djelomično sačuvane u glagoljskom fragm. a, za koja nam isključivu paralelu pruža jedino sirski tekst. Radi se o izrazima s *prisegoju* 1 b, (misli se na zakletvu pod kojom su se Jakovljeva majka i žena odrekle Jakova zbog apostazije) i *v danъ onъ* 1 b kojima u sirsksom odgovara: *in iuramentis firmis* i *in die suprema* (tj. na sudnji dan). Za izraz ДЕС'НЬИЕ ДЛАНИ u rečenici 14. gl. ο ΠΕΤΥ ΠΡΥΣΤ' ΔΕΣ'ΝΗΙΕ ΔΛΑΝΗ ΝΑΣΑΔΥΔΩΜΟΥ ΔΥΚΒΟ ΠΛΟΔ ΠΡΗΝΟΨΟΥ L 353 d odgovarajuću paralelu ima i opet samo sirski tekst: *In quinque digitis p a l m a e d e x t e r a e arboris meae, plantatori arboris fructus offerentur*, s kojim se naša rečenica, iako ne doslovno, ipak potpunije slaže nego s grč. rec. *α*: *Ἐν ταῖς πέντε αἰσθήσεσίν μου ἐλόγησω σε, Κύριε . ἐκ γὰρ τοῦ δένδρου οὐ ἐφύτευσας σὺ καρποὶ προσφέρονται σοι; β*: *Εὐχαριστῶ σοι, Κύριε, τῷ φνιουργῷ τῶν δένδρων τῶν λογικῶν, διὰ τοὺς πέντε δακτύλους ἀντὶ καρπῶν προσεδέξω* ili *γ*: *τῶν ἀγαθῶν πόνων τῆς ἐμῆς δεξιᾶς τὸν πενταστέλεχον καὶ εὐκλεῆ*

καρπὸν πρόσδεξαι δέσποτα Κύριε. Citat Ioan. 16,2 u 5. gl. s rečenicom koja mu prethodi: *πισ(α)νο βο ιεστη дос(тoи)нны подвига сего ввнидоутъ въ нь . грედеть бо час да в'сакъ оубивн ны (насть МР), м'нит' се слоуже в(о)ви (в(о)гъ М) L 352c* potvrđena je samo u sirskom tekstu: *quia scriptum est nobis qui meruimus ad hunc agonem intrare: »Venit hora in qua omnes qui occiderint ex vobis existimabunt se Deum colere«.* Grčke recenzije imaju na tom mjestu jednostavno *γέγραπται* kojim uvode u citat posve različit od našega.

Ovdje treba još napomenuti da je čitava 20. gl. do uključivo 23. gl. sadržajno najbliža sirskom tekstu, ali se također dosta dobro slaže s grč. recenzijom *β* i *γ* koje na tim mjestima očito ovise o sirskom originalu. Sadržaj navedenih glava u recenziji *α* posve je različit i nema s našim prijevodom nikakve direktne veze.²²

Primjere slaganja s recenzijom *β* spominjali smo dosad samo usput. Njima ćemo ovdje dodati još jedan koji će potvrditi da je predložak s kojeg je preveden stsl. tekst Mučenja imao sličnosti i s današnjom grčkom recenzijom *β*. Radi se o prvoj rečenici 8. gl.: *ἘΓΔ-ЖЕ ДОНДЕ ВА(Δ)Ж(Ε)ННЫ М'СТА, ИДЕЖЕ СЕ В'К ЕМОУ В'КН'ЧАТИ L 352 c* koja u sirskom i svim grčkim recenzijama približno jednako glasi. Ipak, jedino rec. *β*: *Καὶ φθάσας ὁ μακάριος ἐν τῷ τόπῳ ἐν ᾧ ἦν αὐτῷ στεφανῶθῆναι* s kojom se naša rečenica u potpunosti slaže ima paralelu za riječi: *ИДЕЖЕ СЕ В'К ЕМОУ В'КН'ЧАТИ*. Doduše, glagol *στεφανῶθῆναι* kojemu u našem prijevodu odgovara *се... в'кн'чати* nalazimo i u rec. *δ*, ali se rečenica u cijelosti ne poklapa tako dobro s našim prijevodom kao ona u rec. *β*.

Zaključujući ovaj prikaz o predlošku našeg prijevoda, moramo još na kraju upozoriti na neke razlike između našeg prijevoda i tekstova, kako poznatih nam grčkih recenzija, tako i sirske. Ovamo treba u prvom redu ubrojiti ona mjesta koja su u našem prijevodu kraća nego u spomenutim tekstovima. Tako je npr. u 15. gl. izostao odgovor Jakovljeva mučiteljima, umjesto kojega u slav. prijevodu odmah slijede riječi iz 16. gl. Sličan je slučaj i sa 41. gl. od koje je naš prijevod zadržao samo prvu rečenicu, i to nešto skraćenu. Osim toga ima u našem prijevodu nekih riječi, rečenica ili dijelova teksta za koje ne nalazimo odgovarajuće paralele ni u jednom od grčkih kao ni u sirskom tekstu Mučenja, npr. za *воннь в(о)жн* L 354a u 20. gl., za *иди и ты малы пръсте съ другы своимн . и не жали си* L 354 c u 27. gl. i *въ житиен'цѣмъ санѣ* L 355 d u 43. gl. ili za kraj 45. gl. (od riječi *ов'вив'ше*

²² Odstupanja grčke rec. *α* u gl. 20—23. od sirske konstatirao je i De Vos, o. c., Anal. Boll. LXXI, str. 160.

L 355d dalje) koja u nas dolazi, obratno nego u sirskom i grčkom, prije 44. gl. Teško je pretpostaviti da je u tim slučajevima naš prevodilac postupao samostalno i neovisno o svom predlošku, nego je mnogo vjerojatnije da je za njih imao uzorke u tekstu s kojeg je prevodio. Prema tome mogli bismo kao konačan zaključak cijelog izlaganja reći: 1) stsl. je tekst Mučenja preveden s grčkoga, 2) ni jedna od sačuvanih grčkih recenzija nije mogla poslužiti kao direktan predložak našem prevodiocu i 3) pretpostavljeni grčki predložak morao je biti bliz sirskom tekstu i sadržavati elemente prvenstveno grčkih recenzija α i γ , a onda i β , i samo djelomično δ . Možda je to upravo bio izgubljeni grčki arhetip koji pretpostavlja Devos. U tom slučaju naš bi prijevod imao veliko značenje za eventualnu rekonstrukciju grčkog arhetipa.

TEKST

Fragm. a (JAZU fragm. gl. 90 j)

f. 1 a

II.

- 1 [um]irajućumu c(ěsa)ru
 [ugod]iti, přeměnil' esi
 [is]tinu n[a] l[ě]žji [i] izv[o]l-
 [il]ь esi cěsaru ugoditi, a]
- 5 H(ръst)a [ot]vrъže se, pri[ět]ь že d-
 ari i čьsti vrěmeněnie
 i ljuběvь božiju vь vьk-
 i přěbivajuću¹ otvrъže.
 Smotri ubo, vzljuble-
- 10 noe čedo (1), kotorago č-
 lověka volju stvori-
 lь esi. Razuměi ёko m-
 r'tvь estь c(ěsa)рь i s mr'tv'c-
 i povrženь, a² kako moъ-
- 15 et' pol'zu tebě stv-

[Prekid teksta]

1 b

- 1 [ě] ne i[ma]šji [s]ь nama . III. V než-
 e vrěme knigi pr[idu] kь blaže-

¹ (vь vьki přěbivajuću) и славоу неврѣменнѣю ² боудеть емоуже вѣрова и Р.

(1) δ : Τέκνον ... λίαν φίλιαν.

- [nomu] ot matere [i že]ni
 [cěsarъ bě] vъ oblasti svo-
- 5 ei vъně grada (2). Egda-
 že b(la)ž(e)ni počte³ knigi⁴,
 abie [b]ivъ v sebě nače-
 t' g(lago)lati: »Aš⁵e ubo ma-
 ti moê i žena moê v ni-
- 10 nešnem' žiti s prisego-
 ju⁵ (3) otvrgžeta⁶ me⁷, čto ima-
 m' stvoriti⁸ (4) egože se ot-
 vrgъ⁹ i istině ego sьl'g-
 aň. Ne otvratit li lica
- 15 svoego¹⁰ ot mene¹¹ v danъ onъ (5)

[Prekid teksta]

1 c

IV.

- 1 [mati] moê i podru[ž]ie moe i
 zna[n]i[ê] oskrbiše se o prěs-
 tup[le]ni moemъ, egda bud
 et' obnovlenie vsêm' čl-
- 5 ověkom' i primut' prav'dni-
 ci mъz[du] i¹² prěstup-
 nici mu[ki svo]e¹³, v koe (ubo čislo)¹⁴ prič-
 tenъ¹⁵ budu, zane přěmě-
 nihъ¹⁶ istinu na l'ži. Nine
- 10 ubo rozuměň, koego sp-
 aseniê poiš¹⁶u duši moei

³ прочтѣте Р. ⁴ и *add.* Р. ⁵ клетвою L. ⁶ штергоста М с*а* *add.* Р. ⁷ мене Р.
⁸ что лии сътворитъ в(ог)ъ LMP. ⁹ штергохъ азъ LM азъ *add.* Р. ¹⁰ лице свое L.
¹¹ (от м.) от. L. ¹² а L. ¹³ от. L. ¹⁴ коѣмоу бо числѣ L. ¹⁵ въчтенъ М т*а*мо
praet. Р. ¹⁶ зане промѣнихъ L зънихъ Р.

(2) γ: ἐν ὁρίοις ἕξω τῆς πόλεως.

(3) syr: in iuramentis firmis.

(4) α: τί ἄν ὁ Θεὸς ποιήσῃ μοι.

(5) syr: in die suprema.

da ne pogib'net ot dv'ri put-
i životnago¹⁷. Nine ubo
dl(žb)нь esmь tu prëbiti t-
15 lьki (6) i¹⁸ skoro otvr'zut'¹⁹ mi.

[Prekid teksta]

1 d

V.

- 1 [i] li i daënië (7) i [čьsti mn-]
ogie priët' ot otca [moego]
vľšve[ni] svoimi²⁰.« [Ėkovь]
reče: »To [kьdë est da]vi
5 [m]i danie²¹. Ne povržen' l-
i est' s mr'tvьci?« Razgn-
ëvav že se c(ěsa)гь, povelë
stvoriti emu muki lju-
ti²², rek²³: »Ne mni êko mečem'
10 te t'kmo ubiju²⁴, na razu-
mëi êko²⁵ aš'e se²⁶ ne prestu(pi)-
ši²⁷ vëri v neiže stoiši,
različno te imamь muč-
iti.« I vьzгëvь na nega²⁸
15 b(la)ž(e)ni Ėkovь²⁹ [reče]

[Prekid teksta]

¹⁷ (dv'ri) ot. LP двѣри животныхъ пѣти М. ¹⁸ въ двѣри ли(и)л(о)ср(ь)дѣ его некан Р. ¹⁹ отвѣзет' Р. ²⁰ влш'винномъ своимъ Л. ²¹ дааннѣ Л дааннѣ та Р от. М. ²² ве-
ликии М. ²³ г(аго)лѣ Р и рече къ немуу Л. ²⁴ оуц'киноу LM оуц'киноути Р. ²⁵ от.
LM. ²⁶ от. LM. ²⁷ от add. i LM отвѣжешн Р. ²⁸ нь LMP. ²⁹ от. LMP.

(6) syr: pulsabo, β: μου κρούσαντος, γ: κρούειν.

(7) Popravljeno prema ćir. rkp. za pogrešno: čaënië.

Fragm. b (JAZU fragm. gl. 89)

1 a

IX.

- 1 [otsë]kutь ručьnie i požn-
ie i listi tvoe prorë-
žуть¹ do kolëna² i miš-
ce tv[o]e³ prorëžуть.⁴ I e-

¹ прокозати М прѣрежють Р. ² колѣноу LMP. ³ мьшцы твои LMP. ⁴ от. L
прѣрежють Р.

- 5 gda uzriši vse sie⁵ s-
trasti i potrěblenie
udovъ tvoihъ, togda
i glava tvoê otsěčen-
a⁶ budet'. Porъci se⁷ u-

[Prekid teksta]

- 1 sta svoê reče: »Ne plač-
ite [se] mene [n]a sebe sa-
mi plačite se i čedъ v-
ašiъ [êk]o malo počiv-
5 aete v miru⁸ semъ, ne [vi]
že tьkmo na i běsi imъže
poklanaete se⁹. Az že u-
bъneniemъ simъ imъže ub[i]v-
aemъ esmъ žizъnъ věčnu-

[Prekid teksta]

1 c

X.

- 1 ot drěva m(i)l(o)stiju svoe-
ju¹⁰. Ibo režema bivaetъ
loza vinograda ru-
koju vinara vъ vrěme že kъ-
5 sanъtika měseca proz-
ebaetъ i bolъše¹¹ lozie
bivaetъ. Povelěni¹² že
rězati prъsti ego vel-
10 mi udarъ¹³ (1) ⟨i⟩, reče emu: »Do-

[Prekid teksta]

1 d

- 1 et' se i abie vsudu [pro-]
zebaetъ i êvlaetъ ot[ra-]
sli. Smotrěte¹⁴ ubo, [n]es-

⁵ в'се L всакы P. ⁶ оускъчена L во add. P. ⁷ т'ѣмже оубо попеци се P. ⁸ мирѣ LMP. ⁹ кланяете се LMP. ¹⁰ милости твоиє LM. ¹¹ болшеє L. ¹² повелѣн'ноу L. ¹³ оударѣ LP ¹⁴ смотрите LMP.

(1) Grč. ptc. *κλάσας* (rec. α) pročitao je slav. prevodilac *κλάσας* pa prema tome umjesto »zaplakavši« imamo »udarivši«.

mislni, kako vinogradъ
5 въ svoe vrѣme izmѣna-
etъ se¹⁵ i boľšimi vese-
lit' se, koľmi¹⁶ рѣче [člověкъ]
věrni¹⁷ nasazdeni va
vinogradě istinъ[něe-]

[Prekid teksta]

¹⁵ нз'мѣнает' се L нз'мѣноует' сѧ MP. ¹⁶ же add. L. ¹⁷ вѣр'нь L вѣренъ сѧи MP.

NAPOMENE UZ TEKST

Tekst fragmenta je transliteriran u latinici prema pravilima kakva su prihvaćena u posljednje vrijeme u izdanjima Staroslavenskog instituta. U izdanje uvedena je moderna interpunkcija te velika i mala slova. Da bi tekst bio razumljiviji i da ga ne bismo opteretili odviše bilješkama, dopunili smo sva oštećena i teško čitljiva mjesta u dvouglatim zagradama [ ], služeći se pri tom ćirilskim tekstovima. U šiljatim zagradama ( ) dopunili smo sve što je pisar slučajno izostavio. Okrugle ( ) zagrade upotrijebili smo za razrešavanje kratica. Ispod teksta donijeli smo u kritičkom aparatu sve razlike, osim ortografskih, prema tri ćirilska rukopisa LMP. Na kraju smo još ispod kritičkog aparata dodali najnužnija objašnjenja ili slaganja s grčkim, odnosno sirskim tekstom. Budući da se radi o malom i dosta oštećenom fragmentu, zadržali smo, kako je to uobičajeno u takvim slučajevima, podjelu na originalne retke.

R é s u m é

LA PASSION DE S. JACQUES LE PERSE DANS LES FRAGMENTS CROATO-GLAGOLITIQUES

Parmi les fragments croato-glagolitiques du XIVe siècle de Pazin, il y en a deux qui jusqu'ici n'avaient pas été identifiés. Ce sont des fragments qui se trouvent sous la cote 90 i et 90 j dans les Archives de l'Académie Yougoslave des sciences et des beaux-arts. L'auteur s'y occupa uniquement de second fragment. En l'analysant très attentivement elle a constaté qu'il concernait la Passion de s. Jacques le Perse, qui est mieux connu sous surnom d'Intercis. Elle a réussi même de constater qu'à la même Passion et au même Côte, qui contenait les fragments de Pazin, appartenait aussi le fragment N° 89 de ces même Archives.

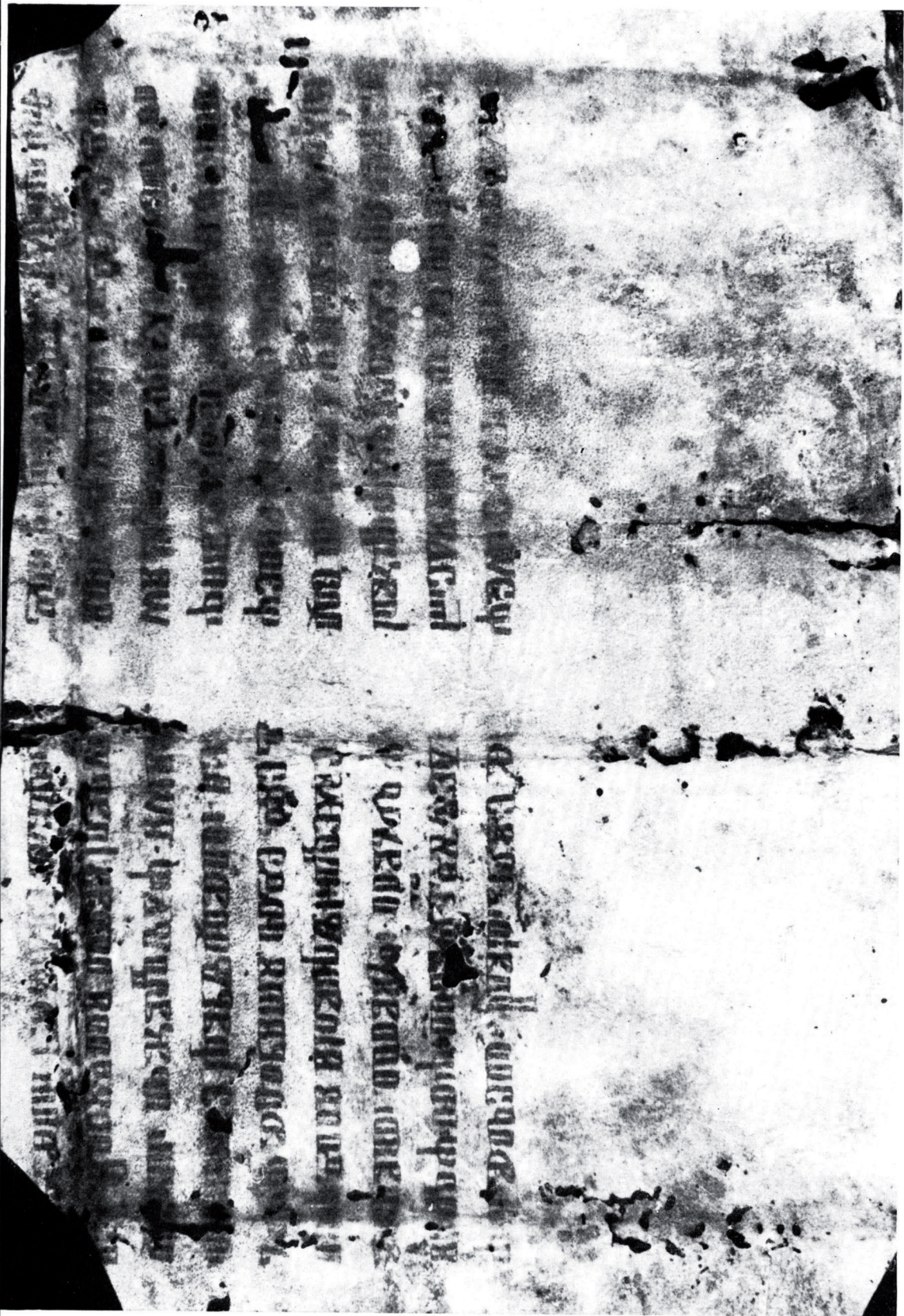
Pour arriver aux conclusions plus précises sur la provenance de ces deux fragments (le premier contient des parties du ch. 2, 3, 4 et 5 et le deuxième du ch. 9 et 10 du texte), l'auteur a comparé les fragments glagolitiques et le texte de la même Passion se trouvant dans les trois manuscrits cyrilliques, c'est à dire les deux manuscrits de la rédaction serbe (l'un datant du XIVe siècle et l'autre du XVIIe siècle) ainsi que le manuscrit de la rédaction russe du XVIe siècle. En raison de cette comparaison l'auteur a conclu que le texte

de nos fragments provenait du même archétype slave que le texte des trois manuscrits cyrilliques. Quant à l'archétype slave il faut dire qu'il s'y agit d'une traduction du texte grec.

Une analyse de la langue et surtout du lexique du texte slave de la Passion présentée par nos fragments et les manuscrits cyrilliques a prouvé la parenté très proche de l'archétype slave de la Passion et le Suprasliensis quant au temps et lieu de sa provenance.

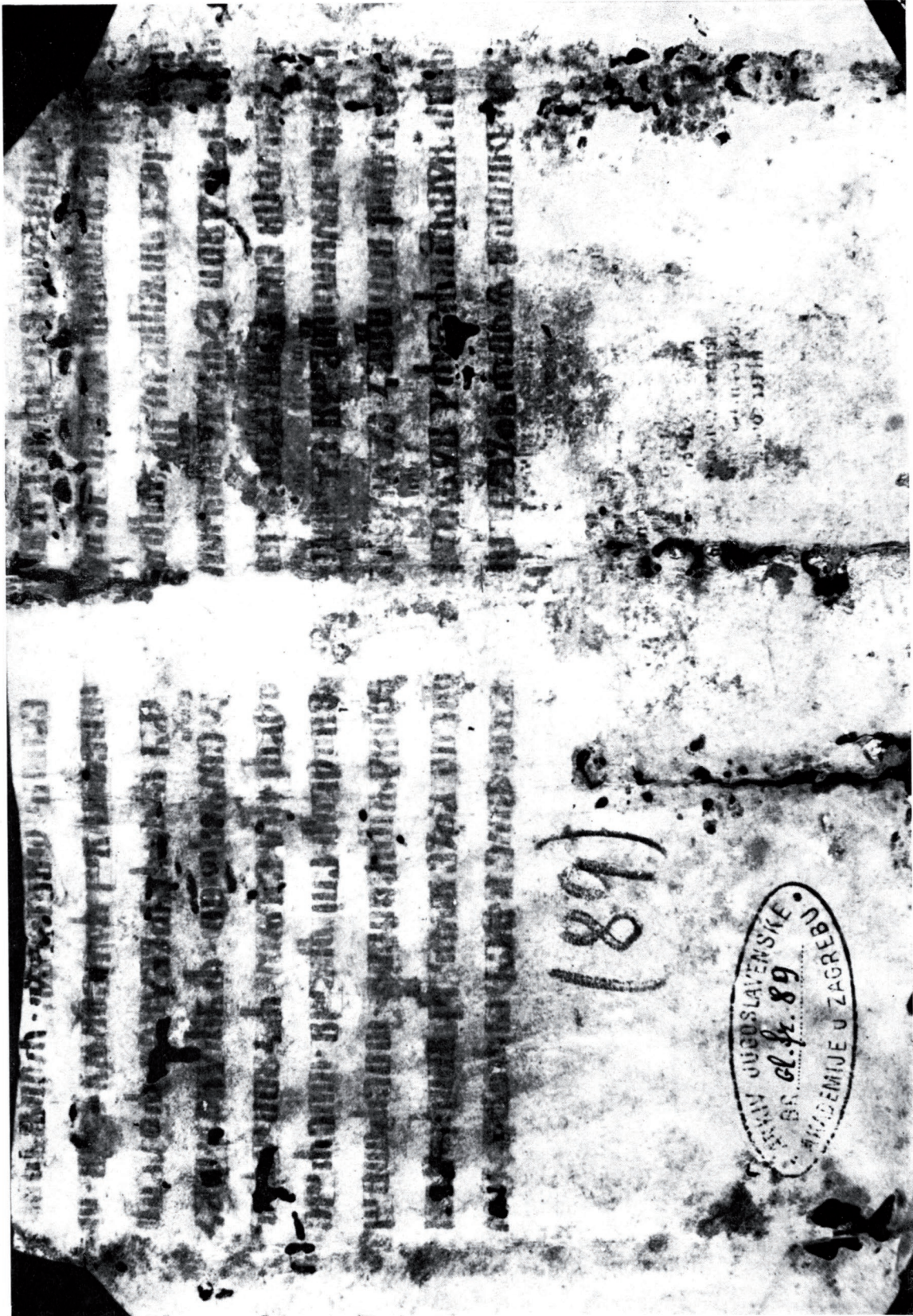
Enfin l'auteur a comparé le texte slave de la Passion et la traduction latine de la Passion syriaque ainsi que les quatre recensions grecques (α , β , γ , δ) éditées par P. Devos (Le dossier hagiographique de S. Jacques l'Intercis, *Analecta Bollandiana* t. LXXI, 1953, p. 157—210 et t. LXXII, 1954, p. 213—256). Elle constate que la Passion slave avait été traduite d'un texte grec étant très proche à l'original syriaque et qui s'accordait plus souvent avec les recensions grecques α et γ qu'avec les recensions β ou δ .

Sl. 1: Mučenje sv. Jakova Perzijanca, glag. fragm. JAZU 89, f. 1r

SRPSKI
KRAJEVSKI
MUSEJ I
BIBLIOTEKA
ZAGREB
BR. 61. 89

(168)

Sl. 2: Mučenje sv. Jakova Perzijanca, glag. fragm. JAZU 89, f. 1v

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..